

EGYSZER MAJD

ott állsz az esztergapad mellett,
egy sorban a férfiakkal,
kezed alatt acél görbül, hogy szikrák csattannak
belsőle szerte.

Ott ülsz majd a traktor kormányánál
és a horizont alól határnélküli közös búzamezők
ömlönek feléd

és te nevetve nézel fel a napba:

szabad vagy,
végre ember.

És gyermeked, társnőd gyermekeivel együtt,
kacagva futkorász a napos pázsiton,
amíg te dolgozol
és embered

fegyverrel kezében poroszkál
a végeken,

hogy az utolsó rablók elől
megvédje a csillagot, amely
nevelő gyermekeknek számára támadott föl
annyi borzalom közt véresen.

A PSZICHOANALIZIS ÉRTELME ÉS ÉRTÉKE

(Dialektikus materializmus és pszichoanalízis. III.)

Irta: JESZENSZKY ERIK (Budapest)

Freud az ösztönös lelki jelenségek területén két alapösztönt különböztetett meg eredetileg: az önfentartási ösztönt, tehát az anyagi szükségletek kielégítésére irányuló ösztönt és a nemi ösztönt, és legáltalább elvileg, nem vonja kétségbe, hogy az előbbi erősebb az utóbbinál. Később azonban — mint előző dolgozatainkban láttuk, kellő alap nélkül — visszavezette az önfentartási ösztönt is a nemi ösztönre és ekkor már a nemi ösztönrel, melynek alája vont a önfentartási ösztönt, a rombolási (halál-)ösztönt állította szembe mint másik alapösztönt. Mármint magának a rombolási ösztönnek, mint alapvető ösztönnek a feltevése is önkényes. A mi szempontunkból azonban az a legfontosabb ebben az összefüggésben, hogy most már a nemi ösztön központi helyet kapott az ösztönéletben az anyagi szükségletek rováására is. S ennek megfelelően a pszichoanalízis tényleg tulajdonképpen a nemi ösztönből indul ki a lelki jelenségek megmagyarázásánál. És a nemi ösztön kiemeléseivel nemcsak az anyagi szükségleteket szorítja háttérbe, hanem az emberi cselekvés egyéb, az alapösztönökön alapuló ösztönös hajtóerőit is elhanyagolja s ezáltal megengedhetetlenül leegyszerűsíti az ösztönélet elméleti képét. Így azután a pszichoanalízis ösztönelmélete tényleg beleütközik a történeti materializmus azon egyénlélektani alaptételébe, amely az anyagi szükségletek döntő fontosságát hangsúlyozza és ugyanakkor elzárja az utat az ösztönéletnek a nemi ösztöntől különböző megnyilvánulásai előtt az egyénlélektani levezetések mindenképpen korlátolt társadalmi területén is.

Visszont az ösztönös és a tudatos összefüggéseiben a pszichoanalízis a valóságosnál jóval nagyobb jelentőséget tulajdonít az előb-

binek az utóbbi rovására az emberi cselekvés meghatározásának a területén. A pszichoanalitikus felfogás szerint „az emberek történetüket csak oly bábok módjára csinálják, amelyek vakon engedelmeskednek a bennök tomboló ösztönös erők játékanak.” (I. Sapir, Unt. d. Bann. d. Marx. IV. 1. 134.) A pszichoanalízisnek ez a felfogása pedig szembehelyezkedik a történeti materializmus egyénélektanának azzal a másik alaptételével, amely — mint láttuk, megfelelő társadalmi korlátok figyelembevételével — a tapasztalatokon alapuló tudatos, belátó cselekvés jelentőségét hangsúlyozza a cselekvés ösztönös hajtóerőivel szemben.

Es a lelki jelenségek értékelésében a tudatosnak ez a lebecsülése az ösztönössel szemben egyben a szociális elem lebecsülését is jelenti a biopszihikaival szemben. Minthogy a szociális tényezőknek a lelki tartalmakat meghatározó befolyása a tudaton át érvényesül, ezért minél kisebbnek tekintjük a tudatos erejét az ösztönössel szemben az emberi cselekvés meghatározásánál, annál kevesebbre kell értékelnünk a szociális erejét is a biopszihikaival szemben ezen a területen. De ennek megfelelően a társadalmi jelenségek meghatározásánál is le kell becsnünk a szociális erejét a biopszihikaival szemben. Tényleg a pszichoanalízis társadalmi felfogásában két irányban is kifejezésre jut az ösztönös tulbecsülése és a tudatos lebecsülése folytán a biopszihikai lelki elemek túlnhangsúlyozása a szociális lelki elemekkel szemben. Először a lelki elemek szociális meghatározottságának teljes elhanyagolásában. Ezen a vonalon a pszichoanalízis a társadalmi befolyásokra való tekintet nélkül magyaráz társadalmi jelenségeket változatlan biopszihikai erőkből, amelyek pedig a valóságban csupán állandó formát szolgáltatnak változó szociális tartalmak számára. Másodszer abban, hogy a pszichoanalízis, ha figyelembe is vesz társadalmi befolyásokat, nem a történetileg változó társadalmi formák változó befolyására fordítja figyelmét, hanem egy képzelt történetfeletti *változatlan társadalom* befolyására, amelyet tévesen elsősorban a változatlan *családi* befolyással azonosít. Így ezen a vonalon változatlan társadalmi befolyásokat állít szembe változatlan biopszihikai erőkkel, amelyek így itt sem csak formák változó szociális tartalmak felvételére, hanem egyenrangú ellentétjei a szociális erőknek a társadalmi jelenségek meghatározásánál. És ennél fogva, a *változó* társadalmi tényező kiküszöbölésével, mindkét vonalon elzárja maga előtt az utat, amely a társadalmi formák változó tartalmának, a társadalmi-történeti változásoknak a megértéséhez vezet. E történetellenes pszichológiai társadalomfelfogásával azután összeütközésbe kell kerülnie a történeti materializmus társadalomtudományi és egyénélektani módszerével egyaránt, amely a társadalmi jelenségek történeti változásait azon az alapon magyarázza törvényszerűen társadalmi jelenségekből, hogy szembeállítja az egyéni lelki jelenségek *változó szociális* tartalmát változatlan biopszihikai formáikkal.

Es a pszichoanalízis felsorolt alaphibái még a nemtudatos és a tudatos viszonyának a területén is kifejezésre jutnak, amelyen pedig a pszichoanalízis egyébként alapvető munkát végzett. A pszichoanalízis szerint a nemtudatos tartalma elsősorban a családi befolyások által elfojtott gyermekkori nemi élménykeből áll. Ez a felfogás, amely tévesen a családi befolyást tekinti az egyén lelki fejlődésére nézve döntő jellegű társadalmi befolyásnak, ugyancsak tévesen az utóbbi döntő időszakának az egyén gyermekkortát tartja. És ezzel kapcsolatban újból megengedhetetlenül leegyszerűsíti a lelki jelen-

ségek elméleti képét. A valóságban a nemtudatoshoz nemcsak nemi élmények tartoznak, hanem egyéb elfojtott törekvések is. És társadalmilag különösen fontos tartalma az a nem éppen családilag meghatározott és nem főleg az egyén gyermekkorában lejátszódó nemtudatos folyamat, amelynek az eredményeként a gazdasági érdek a tudatban ideológiai indítóokká változik át. A pszichoanalízis mai formájában teljesen mellőzi a nemtudatos és a tudatos viszonyának ezt a társadalmi szempontból legfontosabb kérdését téves kiindulópontjainál fogva. (És persze mélyebben azért, mert, mint később látni fogjuk, a polgári osztálytalajban gyökerezik. A polgári pszichoanalitikusok nem leplezhetik azt a tényt, hogy az általuk „kulturának” tisztelt polgári ideológia csupán a polgári osztály gazdasági érdekeit fejezi ki.)

Azt kapjuk tehát eredményül, hogy a pszichoanalízis felfogása szemben áll mindazokkal az egyénlélektani tételekkel, amelyek a történeti materializmus előfeltételeit képezik s hogy ezenkívül szűkséggel szembehelyezkedik a történeti materializmus társadalomtudományi módszerével is, mert a biopszichikai és a szociális lelki-elemek viszonyára vonatkozó nézeteivel átlépi a társadalmi jelenségek törvényszerű megmagyarázásánál az egyénlélektan részére a valóság által szorosan megvont területet. És azt is látjuk, hogy a pszichoanalízis e hibái közvetlenül onnan erednek, hogy az öntudatosnak alkalmazott dialektikai módszer hiányában nem képes felismerni a társadalmi és az egyénlélektani jelenségek dialektikus viszonyát s hogy metafizikai hajlamaival könnyűszerrel tulateszi magát a tapasztalatokon. Így a pszichoanalízis a társadalomtudományban csupán egyik modern történetellenes változata a társadalmi jelenségek vulgáris-polgári pszichológiai felfogásának, oly változata, amely a társadalmi jelenségek törvényszerű levezetésénél az ösztönökre, a biopszichikaira, a nemtudatosra és ezen körön belül is a szexualisra helyezi a fősúlyt a lelkiélet elemei között s ugyanakkor csak „a társadalmat” ismeri és nem vesz tudomást a társadalmi formák történeti változásairól.

Tényleg a pszichoanalízis társadalommagyarázó kísérleteiben egyaránt kifejezésre jutnak téves egyénlélektani tételei és helytelen pszichológiai és történetellenes módszere. Így Freud a *Totem és Tabu*-ban az őstársadalom fejlődési formáit a gazdasági érdeken alapuló társadalmi munka történeti fejlődése helyett a nemi ösztön állandó pszichofamiliáris nemtudatos tényeiből, az Oedipus-komplexumból vezeti le és így tudományos történetmagyarázat helyett mindössze szexualis megalapozású modern mitológiát ad. Bármenyire is tudománytalan azonban az ilyen eljárás, teljesen megfelel a polgári osztályérdeknek, amely a történetmagyarázatban háttérbe szorítja a társadalmi munkaviszonyokat. És a polgári osztályérdek már teljes világossággal jut kifejezésre a pszichoanalízis téves nézetei megett példának okáért Freudnak abban az álláspontjában, amelyet a „kulturát” ma fenyegető háborús veszély kérdésében foglal el. Freud a modern háborút, tehát elsősorban az *imperialista* háborút, amelynek a kapitalizmus múlt történeti szerkezete által meghatározott gazdasági váza szinte teljes csupaszsággal mered elő, az emberek szerinte alapvető történetfeletti rombolási ösztöneire, a tisztára metafizikai jellegű halálösztönre vezeti vissza és a háborús veszély csökkentését legfeljebb a kulturfejlődéstől várja (lásd levélváltását Einsteinnel). Az ilyen biopszichikai, a háború változó szociális tartalmától teljesen eltekintő felfogás azután valóban semmi

más társadalmi értelmében, mint az imperialista kapitalizmus apológiája, mert nemcsak felmenti a kapitalizmust az imperialista háborúért való felelősség alól, hanem a kulturfejlődés hordozójaként egyedüli mentségnek állítja oda a háborús veszéllyel szemben.

És a pszichoanalitikus módszer nem vezet marxista alkalmazói kezében sem kedvezőbb eredményre, annak ellenére, hogy ezek mindent elkövetnek, hogy a marxizmussal összhangba hozzák. Ennek jó és egyben aktuális példája W. Reich nemrég megjelent könyve, a *Massenpsychologie des Faschismus*.

Reich arra a kérdésre kísérli meg a válaszadást ebben a könyvében, hogy miért bukott el a német forradalom 1933-ban, ill. miért nem alkalmazkodott a tömegek ideológiája Németországban gazdasági érdekeikhez, holott ezek az évek óta tartó válságban parancsólóan mutatták az utat a szocialista megoldás felé? Reich válaszában a lényege erre a kérdésre a következő:

A polgári társadalomban a család már a gyermekkorban elfojtja az egyén nemi ösztönét erkölcsi előírásaival és ezáltal az egyént aggodalmas természetűvé félélnké, tekintélytisztelővé, engedelmessé, polgári értelemben derékké és nevelhetővé teszi, megbénítja benne a lázadó erőket és általános gondolkodási gátlást és kritikátlanságot hoz létre, ami vallásos érzelmek kifejlődésének alapjává válik. A nemi gátlás így olyan irányban változtatja meg a gazdaságilag elnyomott ember lelki strukturáját, hogy ez anyagi érdekeivel ellentétben érez, gondolkodik és cselekszik. A nemi ösztönnek a családban történő elfojtása az a döntő fontosságú tényező, amellyel a polgári társadalom ideológiai befolyása alá veti a munkásságot és a dolgozó kispolgárságot és megakadályozza, hogy az előbbi osztály-öntudatra ébredjen s az utóbbi felismerje érdekközösségét a munkássággal. Németországban a fasiszta propaganda azért győzött a tömegekben a marxista propagandán, mert az utóbbiakat a nemi elfojtás által meghatározott lelki strukturájuk alkalmassá tette a fasiszta polgári ideológia befogadására, másrészt megakadályozta őket a gazdasági érdekeiknek megfelelő marxista ideológia elfogadásában. Ezért a német forradalom bukásának az a tanulsága, hogy a marxista tudatosítás központjába nem a gazdasági érdekekre való közvetlen hivatkozást kell helyezni, hanem a nemi lázadást és az utóbbin át kell hatni a tömegek gazdasági érdekeire. Ennek elmulasztása a jövőben is bukást idéz elő.

Amint látjuk, Reich a társadalmi jelenségek fejlődését közvetlenül a pszichoanalitikus egyénlélektan központjában álló nemi ösztönön alapuló, családiról meghatározott társadalmi-lelki struktúrából vezeti le. A gazdasági érdek, amely a marxista egyénlélektan szerint a legfontosabb lelki hajtóerő, alá van rendelve nála érvényesülésében a nemi élet jelenségeinek. Szerinte a társadalmi termelőviszonyok csak akkor fognak alkalmazkodni a társadalmi termelőerők fejlettségi fokához, ha előbb megváltozott a tömegek szexuális lelki strukturája.

Persze nem arról van szó, hogy a család ne volna a polgári társadalom ideológiai befolyásának egyik eszköze, hogy a nemiség elfojtása ne játszana szerepet a vallásos érzelmek kifejlődésénél, hogy a nemiség elfojtása ne járulna hozzá az egyén fegyelemben töréséhez a polgári társadalomban. Arról van szó, hogy a marxizmus szerint ezek a tényezők legfeljebb csak alárendelt *momentumai* a társadalmi fejlődésnek. Arról sincsen szó, hogy a marxista tudatosításnak ne kellene a nemi felszabadításra is irányulnia. Arról van szó, hogy

a marxizmus szerint a polgári nemi erkölcs ellen folytatott harc csupán egyik *alárendelt momentuma* lehet a polgári társadalom gazdasági rendje felől való tudatosításnak. És mindenekelőtt arról van szó, hogy az évszázados tömegmozgalmak tapasztalatait összegező marxista egyénlélektan szerint a tömegek döntő lelki hajtóereje a gazdasági érdek s hogy ez a gazdasági érdek előbb-utóbb kifejezésre jut a tömegek megfelelő ideológiájában, akárhogyan is alakulnak a tömegek nemi életének a tényei. A történeti materializmus nem szorul a pszichoanalízis kevésbé megbízható tételeire, ha meg akarja magyarázni, hogy miért „bukott el” a német forradalom? Ellenkezőleg éppen a történeti materializmus vehetné fel a pszichoanalízis marxista változatával szemben azt a kérdést, hogy — ha a pszichoanalízis álláspontja helyes az adott összefüggésben — miért *nem bukott el* az orosz forradalom, vagy akár a francia polgári forradalom? A nemi elfojtás érvényesült a patriarkális család alapján az orosz feudális-polgári és a francia feudális társadalomban is — a francia kispolgárság tömegforradalmának egyenesen jelszava volt az „erény” — és feltétlenül nagyobb mértékben érvényesült, mint a modern német társadalomban, amely Reich szerint is rálépett már a nemi felszabadulás útjára. És mégis ezek a forradalmak győztek a felismert gazdasági érdek alapján, míg a német forradalom „elbukott” az előrehaladó nemi felszabadulás ellenére is. Már ebből az összefüggésből is kitűnik, hogy a német forradalom „bukásának” nem a nemi ösztön elfojtásán, hanem valami más on kellett megfordulnia. Min fordult meg tehát a német forradalom bukása?

„Az uralkodó gondolatok minden korszakban az uralkodó osztály gondolatai, mert az az osztály, amely a társadalom uralkodó anyagi, hatalma, egyben uralkodó szellemi hatalma is. Az az osztály, amelyik birtokában tartja az anyagi termelés eszközeit, rendelkezik ezáltal egyben a szellemi termelés eszközeivel is, úgyhogy ezek folytán uralkodik átlagban azoknak a gondolatain is, akik nélkülözik a szellemi termelés eszközeit.” (Marx.)

Ezért a dolgozó tömegek csak akkor fogadhatják be a gazdasági érdekeiknek megfelelő ideológiát, vagyis csak akkor ismerhetik fel helyesen gazdasági érdekeiket, ha felszabadultak az uralkodó érdekeikkel ellentétes polgári ideológia befolyása alól. A polgári ideológia alól való felszabadulás eszközei a tömegek előrehaladó, gazdasági érdekeikhez fűződő tapasztalatai. A tömegek útja a polgári ideológia hatása alatt rosszul felismert, felületi, átmeneti gazdasági érdekeiktől helyesen felismert, lényeges, történeti gazdasági érdekeik felé s az ezeknek megfelelő ideológia befogadása felé vezet tapasztalataik alapján. Németország dolgozó tömegei ezen az uton jártak a válságban: Az egymástkövető válszások adatai bizonyították, hogy a marxizmus befolyása évről-évre nőtt a tömegeken, a marxizmus közeledett afelé a tömegek valódi gazdasági érdekeire való hivatkozásával, hogy meghódítsa a német munkásosztály többségét és a kispolgári rétegekben is mutatkoztak már a helyes gazdasági érdekek felismerésének a jelei.

Azonban ez a folyamat a polgári társadalomban *szűk árú gazdasági és politikai viszonyok* mellett viszonylag lassú és kiterjedésben korlátolt. Gyorsabb ütemet vesz fel ugyan a gazdasági válságban, mert a válság „felfedi a mélyebben fekvő rugókat és erőket” és „kiélesíti és megnyílvánítja a rejtett mélyben fekvő ellentéteket.” De mindaddig, míg a gazdasági válság nem rendíti meg a politikai rend alapjait, tehát nem esap át *politikai válságba*, továbbra is kor-

látolt marad ütemében és kiterjedésében. A társadalmi fejlődés szilárd politikai viszonyok mellett az alapvető történeti helyzet változatlansága következtében nem bocsájt a dolgozó tömegek rendelkezésére a válságban sem oly változatos és döntő súlyú tapasztalatokat, amelyek lerántanák a végső leplet is minden illúziójukról és a legszélesebb rétegeikre is kiterjedően. És ugyanakkor teljes erővel hat szembe a korlátolt tapasztalatok helyes értelmezésével is a polgári társadalom egész hatalmas ideológiai apparátusa, a sajtó, az egyház, a film, a rádió, az iskola, a család, a nyílt sissakkal fellépő polgári ideológia és mellette és éppen elsősorban a polgári ideológiának munkásideológia álcájában fellépő változata, a polgárság anyagi uralmának szellemi kifejezései. És a szellemi uralom ideológiai eszközeinek az erejét növelik a megfélemlítésnek a polgárság anyagi és politikai uralmán alapuló eszközei. Ennek a két oldalról meghatározott helyzetnek az azután a következménye, hogy szilárd politikai viszonyok mellett a tömegeknek tapasztalataikon alapuló ideológiai érése még a gazdasági válságban is viszonylag lassan halad előre. És kiterjedésében korlátokba ütközik, amelyeket a halmozódó tapasztalatok ugyan egyre tovább tolnak, de amelyek továbbra is fennmaradnak. A tömegek egyrésze továbbra is hisz a „kisebb rossz“ ideológiájában, mert a történeti helyzet gyökeres megváltozása még nem bizonyította be döntő erővel, hogy a kisebb rossz elmélete a növekvő rossz gyakorlatát burkolja. Másrészt továbbra is hisz a mindenkinek mindent ígérő demagógiának, mert a demagógia nem bizonyította be még ezt a lényegét a hatalmon. S ha a munkástömegek osztályöntudatosodását osztályhelyzetük mégis előidézi végeredményben, a dolgozók kispolgári vagy kispolgári rétegeit osztályhelyzetük is ingadozóvá teszi, a válság által felőrölt kispolgári rétegeiket még felemás osztályhelyzetük is korlátozza abban, hogy tapasztalataikat helyesen értelmezve, gazdasági érdekeiknek megfelelő ideológiát tegyenek magukévá.

Csupán a polgári államapparátus összeomlása vagy megingása teremti meg azt a társadalmi állapotot, amelyben a tömegek ideológiai fejlődése rendkívül meggyorsul s e folyamat kiterjedésének korlátjai is háttérbe szorulnak. Az államapparátus megingása politikai aktivitásba lendíti a legszélesebb tömegeket is s a tömegselekvés a történeti helyzetek gyors változása következtében koncentráltan halmozza fel a legkülönbözőbb irányú tömegtapasztalatokat. Ugyanakkor — ezt fejezi ki éppen a politikai rend megingása — az uralkodó osztályok „nem tudnak úgy élni, mint eddig“ elvesztik fejüket, frakcióik harca kiélesedik, ideológiai egységük széjjelhullik, megfélemlítő erejük lecsökken és mindezek következtében ideológiai befolyásuk is elveszti az erejét s hatalmi eszközeik azt sem akadályozzák többé, hogy a tömegek ideológiája cselekvésbe menjen át. Ezt a helyzetet tehát most egyrészt a tömegselekvésben gyorsan halmozódó tapasztalatok, másrészt az ezek helyes értelmezésének és a helyes értelmezésük gyakorlati következményei levonásának útjában álló polgári ideológiai befolyás és hatalom meggyengülése határozza meg. S ezért, ha a megelőző történeti korszakban a történeti fejlődés szempontjából „husz év nem volt több, mint egy nap“, most olyan napok következnek, „amelyekben husz év foglalódik össze.“ A gyorsan halmozódó tömegtapasztalatok mértékén egymásután „szakadnak szét a képmutató leplek, omlanak össze a konvenciók, roskadnak össze a belülről rohadt tekintélyek“, a polgári ideológia lepellező fátyola szétszakad, s az átmeneti, felületi, rosszul felismert gaz-

dasági érdekek s az ezeknek megfelelő ideológia helyett a végre felismert lényeges történeti érdek s az ezeknek megfelelő ideológia határozzák meg a legszélesebb munkástömegek most már „tartós, nagy történelmi változásokba torkoló” cselekvését, amely magával ragadja az osztályhelyzetüknél fogva ingadozó kispolgári rétegeket is.

És Németországban éppen a tömegek gyors ideológiai fejlődésének ez a döntő fontosságú társadalmi feltétele, az államapparátus megingása hiányzott. Az 1918-ban összeomlott polgári államapparátus fokozatosan megszilárdult a munkásarisztokrácia segítségével. Ebből a szempontból az ellenforradalom a munkásarisztokrácia segítségével tényleg már 1918–19-ben döntő győzelmet aratott s a fasiszmus kormányrajutása csak betetőzte a polgári állam megszilárdulásának azt a folyamatát, amely a szociálfasiszmus kormányrajutásával vette kezdetét. A polgárság 1933-ban, amikor látta, hogy a tömegek mindjobban közelednek valódi gazdasági érdekeik helyes felismerése felé, nem várta meg, hogy ez a folyamat eljusson államapparátusa megrendítéséig, hanem átadta a kormányt a fasiszmus tömegpártjának, hogy így elejét vegye a tömegek továbbhaladó ideológiai felszabadulásának.

Azonban a fasiszmus kormányrajutása Németországban maga is nagy fontosságú tapasztalata a dolgozótömegeknek. A fasiszmus kormányrajutása bebizonyította a munkástömegek előtt a munkásarisztokrácia ideológiájának polgári, szociálfasiszta jellegét és így nagy mértékben hozzájárul ahhoz, hogy a legszélesebb munkástömegek is felismerjék történeti érdekeiket és magukévá tegyék az ennek megfelelő ideológiát. És a fasiszmus rendszere, amely a monopolkapitalizmusban nem képes megmenteni a kispolgárságot az elproletarizálódástól, fontos tömegtapasztalatokat jelent a kispogárság számára is. Így a fasiszmus kormányrajutása Németországban, amely közvetlenül a munkásmozgalom *vereségének* képében jelenik meg, a belőle folyó tömegtapasztalatok alapján maga is csak a szocializmus *győzelmének* egyik Németországban eddig hiányzott történeti előfeltételét teremti meg, maga is állomása a szocializmus történeti útjának, amelyen a vereség is csupán egyik dialektikus oldala a győzelemnek, az eljövendő győzelem előfeltétele és biztosítéka.

A pszichoanalízis a marxizmustól idegen szellemével, marxista átdolgozásában és alkalmazásában sem könnyíti meg ezt az utat, sőt csak akadályozza a történeti események megértését s így az azokon való uralkodást, amikor elhomályosítja a *lényeges* társadalmi összefüggéseket *lényegtelen* összefüggések előtérbehelyezésével.

Kizárják tehát a történeti materializmus tételei a pszichoanalízis tételeinek a helyességét? Illetve, minthogy most már áttekinthetjük az eddigiek alapján az egész dialektikus materializmus és pszichoanalízis egymáshoz való viszonyát és így feleletet adhatunk a kiindulónak feltett általánosabb kérdéseinkre is: kizárja a dialektikus materializmus a pszichoanalízis tételeinek a helyességét, vagy pedig az utóbbiak kiegészíthetik az előbbi tételeit? Erre a kérdésre sem felelhetünk antidialektikus merevségű igennel vagy nemmel. Azt láttuk, hogy a pszichoanalízis a tapasztalatokat könnyen elhanyagoló metafizikai hajlamaival, csak öntudatlan és részleges dialektikájával, társadalmi jelenségek lényegének magyarázására igényt tartó pszichológiai módszerével, helytelen egyéneléktani alapfeltevése egész sorával beleütközik a dialektikus materializmus szel-

lemőbe, módszerébe és alaptételeibe. De ugyanakkor összekapcsolható elvileg a filozófiai materializmussal, kétségtelen érdemei vannak a lelki jelenségek sajátos dialektikájának feltárása körül és abban a mértékben, amelyben egyénlélektani jelenségek szerepet játszanak a társadalmi jelenségekben, metafizikus, a tapasztalatok által nem igazolt nézeteitől való megtisztítása után szolgálatokat tehet a történelmi materializmusnak is.

Mi tehát a pszichoanalízis: „polgári divathóbort“, vagy pedig oly tudományos módszer, amelynek az eredményeit komolyan figyelembe kell vennünk? Mindakettő, mert a „polgári divathóbort“ és a komoly tudományos rendszer ellentétei sem merev ellentétek, hanem átmennek egymásba.

A pszichoanalízis a polgári társadalom viszonyainak a terméke s mint ilyen, szubjektív társadalmi rugóját nézve, lázadás a nemiség elfojtásával, a polgári nemi erkölccsel szemben, amely az egyén nemi életét alárendeli a polgári társadalom gazdasági érdekeinek. Ennyiben a polgári társadalom bomlási tünete. Ez az összefüggés magyarázza, hogy marxisták között is akadnak hívei s hogy másrészt a hivatalos polgári tudomány szembehelyezkedik vele. De ez a lázadás megmarad a polgári keretek között s ez a tény már eleve kudarera itéli, mert a nemi kérdés sem oldható meg a polgári társadalom gazdasági viszonyai mellett. Így a pszichoanalízis társadalmilag mindössze a polgári társadalomban elfojtott nemi ösztön kiélegetésének egyik ideológiai alapjává válik. Ez a funkciója határozza meg elméletének szubjektív gyökereit is. Minthogy nem tudatos hajtóereje a nemi ösztön ideológiai kiélésére való törekvés, ennek nyomása alatt túlteszi magát a valóság objektív összefüggésein, mindenben a nemi ösztön érvényesülési területét látja s így eltorzítja hamis, szubjektív eredetű képzetekkel a lelki és ezen túlmenően a társadalmi valóság elméleti képét is. Ez elemei révén azután valóban csak „polgári divathóbortot“ jelent pl. a munkásság számára, oly polgári tudományos divatot, amely a divat változásaival maga is elmulik. Tényleg a pszichoanalízis már rá is lépett az elmulásnak erre az útjára azért, hogy a pszichoanalízistikus iskola fokozatosan eltávolítja a tanból a polgári osztályérdekeket veszélyeztető tételeket. És a pszichoanalízis felfogása egyébként is a polgári talajban gyökerezik. Láttuk, hogy a vulgáris-polgári pszichológiai módszert alkalmazza a társadalmi jelenségek megmagyarázásánál s rámutatunk arra, hogy történetellenes társadalomszemlélete is társadalomtudományi tételei a polgári osztályérdekeket szolgálják. Hozzáfűzhetjük most, hogy a pszichoanalízis, ez az elsatnyult polgári lázadás a polgári társadalom részjelenségei ellen, legmélyebb elméleti alapjában a szubjektív polgári szemléletnek ugyanabba a talajába van beágyazva — s itt már teljes összhangban a polgári osztályérdekkel, — mint látszólagos ellenlábasa, a szigorú nemi erkölcsöt hirdető, a pszichoanalízist „kulturbolsevizmus“-nak bélyegző fasiszta ideológia. A pszichoanalízis épúgy az ösztönéletnek juttatja a döntő szerepet az emberi cselekvésben, mint a fasiszmus német válfaja, csupán míg a fasiszmus a fajlag meghatározott ösztönöket hangsúlyozza, addig a pszichoanalízis a nemi ösztönt helyezi előtérbe. És a pszichoanalízis ennek megfelelően épúgy lebecsüli az emberi cselekvés megítélésénél a tudatos lelkielemeket, amint a német fasiszmus is lekicsinyli az ész, a racionális, a tudomány szerepét a történetben. Így a pszichoanalízis épúgy kifejezi a polgári ideológia szükségszerű szembefordulását a tudatossal, az észszerűvel, mint a fasiszmus és

ezáltal a fasizmussal egyformán szubjektív kifejezésre juttatja a polgári ideológiában azt az objektív ténytet, hogy a munkáságnak az anyagi létfeltételei tudatosítását kifejező észszerű cselekvése szembe fordult a polgári társadalommal, hogy ennél fogva a polgári osztályérdek a polgári társadalom veszedelmévé vált tudatos, észszerű lelki tényezők lebecsülését kívánja meg.

Ugyanezkor azonban a pszichoanalízis évtizedes *multra* visszatekintő tudományos egyénlélektan iskolája is. És ebben a minőségében szükségképpen tartalmaz objektív, a valóság összefüggéseit helyesen tükröző elemeket is.

Mindéből folyik a marxizmus gyakorlati álláspontja a pszichoanalízissal szemben. Ez az álláspont elvileg ugyanaz, mint általában a polgári tudományos rendszerekkel szemben. A marxizmus átvesz a pszichoanalízistől mindent, amit objektív értékénél fogva felhasználhat egy valóban tudományos dialektikus egyénlélektan felépítésénél. De ugyanakkor könyörtelen harcot folytat minden tétele ellen, amely a valóság összefüggéseinek polgári talajban gyökerező, polgári osztályérdek által meghatározott meghamisítását fejezi ki. És ezt a harcot annál kiméletlenebbül folytatja, mert a pszichoanalízis nemcsak eredeti polgári formájában szolgálja a munkásmozgalmában a polgári osztályérdeket, nemcsak „ortodox marxista formájában” veszélyezteti a marxista elmélet tisztaságát, tehát a marxista gyakorlat eredményességét, hanem egyenesen a szociálfasiszta revizionizmus egyik központi eszközévé változott át De Mannak, a revizionizmus egyik mai vezető teoretikusának és a szociálfasizmus tipikus képviselőjének a kezében.

A polgári tudomány minden időszakban kitermeli törvényszerűen a maga különböző, gyakran csak kérészéletű filozófiai, lélektani, vagy egyéb divatos „iskoláit és iskolácskáit”. És a marxizmusnak minden időben könyörtelen harcot kellett folytatnia ezek ellen a nagyképű tudományos álcaiban fellépő, de objektív tudományos magvuk ellenére is lényegben csupán „polgári divathóbortot” jelentő tanok ellen, mert hatásuk alól nem képes magát a polgári társadalom szellemi légkörében fejlődő munkásmozgalmat sem teljesen kivonni. Így az a harc, amelyet a marxizmus a pszichoanalízis ellen is folytat, csupán egyik újabb frontszakasza annak az évtizedek óta folyó ideológiai küzdelemnek, amelyet a marxizmus már győzelmesen megvívott a machizmus, a bergsonizmus és más hasonló tanok befolyása ellen.

KÉSEI SZÓZAT EGY ŐREG CSAVARGÓHOZ

Irtta: KORVIN SÁNDOR (Kolozsvár)

*Falaid közt jártam poros bejelentő-
hivatal; iktatni kellett rövid úton:
„K. S., a költő s munkanélküli
született 1912, Nagysomkúton;*

*átköltözött, Kolozsvárt csatangol
s máttól fogva itt próbál szerencsét,
tündökl, versel, néha apróhírdet
és búval kavarja a barna lencsét...“*